

Landskabet - hvordan blev det til?

Aldersro-manden under udgravning. Skelet af en 40-50 år gammel mand fra jernalderen (300-200 f.Kr.) fundet i en mose

Lystrup, Elsted og Elev ligger på den nordlige side af Egådalen. Bebyggelsen ligger på en moræne, der er afsat ved slutningen af sidste istid. Da den sidste is smeltede, stod der en israndlinie, den såkaldte østjyske israndlinie der påvistes af Dr. Poul Harder i 1908. Den kan følges fra Ejer Bavnehøj og helt til Søften og Trige. Smeltevandet fra denne isrand har løbet en tid mod NV, det vil sige i modsat retning af Egåens løb i dag og mod Gudenå dalen, dengang der lå en gletscher og spærrede, hvor Århus bugten ligger i dag.

Egådalen, der mere er en bugt end en fjord, var i stenalderen for 6-7.000 år siden en del af Århusbugten og altså en havbugt. Den

strakte sig helt ind til Lisbjerg og Terp. Siden har landet hævet sig, således at strandlinierne har ændret sig. Det skyldes den vippebevægelse som Danmark har foretaget siden istiden, hvor alt nord for en linie Ringkøbing, Fyn, Møn hæver sig, mens landet syd for synker. Den jord Lystrup, Elsted og Elev er bygget på består af en moræne. Isen, der har medført en varieret blanding af ler, sand og grus, er så at sige endt her, og er smeltet. Derfor varierer jorden i området meget. Det højtliggende område omkring Elev er leret og især præget af dødis, mens områderne ned mod Egådalen er præget af nedskæringer i skrænterne efter yngre vandløb. Ved Grædebjerg ved Kærgården har issøler

været udnyttet til teglfremstilling, hvorfor bakken også kaldes Teglværksbakken. Der er flere vandløb i Lystrup, Elsted og Elev området. Ellebækken udgør grænsen mellem Elev og Elsted sogne. Den udspringer i Skårupgårdskov, ved foden af Ørnstrup høj eller Rævhøj. Ellebækken kan ses ved »Smørhullet« hvor Elstedvej krydser bækken. Elstedbækken er i dag lagt i rør, og ses ikke mere. Den løb fra NV for kirken helt ned til Ellebækken. Det fortælles at hvis Ellebækken ikke kunne tage vandet fra Elstedbækken, blev der oversvømmelse i smedens have.

Arkæologisk tid

Allerede i stenalderen har der levet mennesker i området. Dengang må man forestille sig at Egådalen var dramatisk anderledes end nutidens pæne landbrugsland. Dengang i jægerstenalderen var bakker og dale dækket af urskov - en blanding af linde-, elme- og egetræer har dannet en skyggefuld skov. Søer og åer har gennemskåret skoven og skabt lysninger og her langs fjorden, der er 1,5 m. bred og 5,5 m. lang, har vi spor af datidens mennesker.

Omkring 1990 blev der fundet en båd fra jægerstenalderen i Lystrup enge. Båden beskrives i Skalk 1990 nr. 6. Det var imidlertid ikke det første spor af stenalderfolkene på egnen. I 1985 blev der foretaget en udgravning på Asmusgårdens jorder, hvor Ringgården senere byggede. Her fandt man en grav der er ca. 5.000 år gammel. Graven afslørede sig selv, idet der lå mange hvide sten på marken, det er brændt flint, som stenalder menneskene brugte at lægge i bunden af gravene. Der har været en stendysse på stedet, men den er forsvundet formentlig i 1800-tallet, da gravene til landbruget om effektivisering bevirkede at mellem 10.000 og 15.000 dysser blev fjernet. I graven blev der fundet en

stenøkse og en ravperle, typisk for grave fra omkring 3.400 før Kristi fødsel. På Århuseggen kendes grave fra den tid kun ved Lisbjerg og i bunden af Kaløvig.

Arkæologien under motorvejen

Århus Amt besluttede i 1997 at anlægge en motorvej nord om Århus fra Søften til Skødstrup. En strækning på 13,6 km. der skærer sig igennem mange vigtige fortidsminder. Fortidsminder, der endnu ikke kan ses, men alligevel rummer vigtige oplysninger om vores fælles kulturarv. På sin vej gennem landskabet skærer motorvejen 20 lokaliteter, der rummer så velbevarede og væsentlige fund, at de skal udgraves. Moesgård Museum udgraver fortidsminderne under den planlagte motorvej og udgravningerne forløber fra efteråret 2001 til efteråret 2003. Det sker i samarbejde med Århus Amt, som giver omkring 30 millioner kr. til det store projekt. Der er hele tiden fem udgravninger i gang på

Omkring 4000 år gammel fladehugget pilespids af flint fra overgangen mellem stenalderen og bronzealderen

strækningen, hver gang en udgravning afsluttes, rykker udgravningsholdet videre til næste etape. Udgravninger giver sammen med resultaterne fra tidligere undersøgelser i området et unikt indblik i Egådalens forhistorie. Arkæologerne bruger de nyeste forskningsmetoder til at opnå viden om landskabets udvikling, og det forhistoriske menneskes skiftende udnyttelse af naturen til jagt, fiskeri og landbrug.

Lystrups »grauballemand« fundet ved Aldersro.

I april måned 2003 blev der i udgravningen ved Aldersro II fundet skelettet af en mand fra jernalderen ca. 300 f.Kr. Aldersromanden lå i et tørvegravningshul i mosen. Fund af sumpplanterne siv og bukkeblad viser, at der har stået vand i hullet. Han lå med hovedet mod øst og fødderne mod vest, og under ham stod et lerkar. Skelettet lå ikke længere helt korrekt, da bevægelser i mosen har flyttet knoglerne. Han ligger i sovestilling - lidt på siden, med benene trukket op og armene ind foran sig og med ansigtet ned af. Aldersromanden er fra omtrent samme tid som Grauballemanden, der også endte i et tørvegravningshul i en mose. Moesgaard Museum har lavet en hjemmeside hvor man kan følge med i de spændende udgravninger i forbindelse med motorvejen.

Adressen er: <http://www.moesmus.dk/motorvejen>

Andre fund

Bronzealderhøje kendes også fra egnen, - Præstehøjen og Blindemandshøjen, ligesom man har fundet boplads fra jernalderen samt jernaldergrave på Grædebjerg. En boplads fra ældre jernalder 500 år f. Kr. er udgravet bag Munkhøj i 1987, mens en anden boplads ved Rugmarken viste en hustomt fra romersk jernalder fra omkring år 0 til 200 e. Kr. Huset var i 1987,

da det blev fundet, det ældste romerske jernalderhus, der er fundet i Århus Kommune. Det er nærliggende at antage at byen allerede har haft sit navn i jernalderen ifølge undersøgelser af stednavne og deres oprindelse. På Moesgård Museum kan man finde journaler over flere andre arkæologiske fund i Elev, Lystrup og Elsted, bl.a. er der en jernaldergrav fra Elev der er beskrevet i 1930, fundet omfatter en del keramik og en kvindekniiv.

Historisk tid

I Trap Danmark kan man læse, at Elsted først nævnes 1374 Elstedt mark og Elev i 1431 Edeløffue. Her opregnes endvidere, at Elsted sogn i 1960 havde et areal på 797 ha, og at der pr. 29.9 1960 var 800 indbyggere fordelt på 234 husstande. Elev sogn havde på samme dag 223 indbyggere fordelt på 55 husstande. Såvel Elsted som Elev har gamle kirker, der stammer fra romansk tid. Lystrup kirke og sogn er fra 1989, hvor Elsted sogn var på omkring 10.000 mennesker. Menighedsrådet valgte da at bygge en ny kirke og dele sognet i to selvstændige sogne Lystrup og Elsted sogn. Jernbanen blev bygget i 1877 med station i Lystrup, hvor der også blev bygget kro. Omkring stationen opstod Bygaden med handel og håndværk og mejeri.

Elsted kommune var frem til 1970'erne en typisk landkommune, hvor bebyggelse og beskæftigelse tydeligt viste en stærk tilknytning til landbruget. Historien om jernbanen og parcelhusbyggeriet kan læses i »Velkommen til Elsted kommune« 2. udgave 1967-68, ligesom der her fortælles om planerne for skole og centerbyggeri i kommunen. At det har været en rivende udvikling vidner alene indbyggertallet om. 1. april 1945 boede der 609 personer i Elsted kommune, i 1965 var der 1495, og i dag er der over 10.000 mennesker i Elsted, Lystrup og Elev.

Kommunesammenlægningen

I 1970 blev Elev og Elsted kommune en del af Århus Kommune, og planerne om at erstatte kommunkontoret der dengang lå Aarhusvej 9 (i dag Lystrupvej 23) med et rådhus blev aldrig til noget. Allerede i midten af 1960'erne lå der planer for en motorvej Århus-Grenå, og en arkitektkonkurrence gav i december 1964 det daværende sogneråd et idégrundlag til at løse problemerne omkring byplanlægning og udviklingsplaner. Dagens bymæssige bebyggelse følger disse idéer nogle steder, idet man har lagt vægt på en klar adskillelse af gående og kørende trafik, med stiforbindelser velbeliggende i grønne parkområder, der adskiller de enkelte boligafsnit. Den 14. juni 1965 vedtog Folketinget

projekteringsloven (lov nr. 237) for den nord-sydgående motorvej i Jylland. Siden har der været mange diskussioner om motorvejens tilslutninger omkring Århus, og i skrivende stund graves der, som nævnt ovenfor langs den planlagte motorvej, for at sikre eftertiden kulturarven såvel som infrastruktur i form af et omfattende vejnet.

De sidste planer for Egådalen og landskabet omkring Lystrup er planerne om en Engsø langs motorvejen. Det bliver spændende at følge disse planer, der prøver at genskabe stenalderens vandvej langs den moderne motorvej.

Marianne Vasard Nielsen

Sortering af flintfund på Moesgaard Museum, fra udgravningerne i Lystrup Enge